

Rätt ord

”Varför ska man använda främmande och svåra ord när vi har en adekvat svensk vokabulär” lär finansminister Gunnar Sträng en gång ha sagt. Att använda rätt ord är en konst. Om vi, som har ett specialintresse, använder fel ord blir vi lätt betraktade med löje av proffsen.

Alla våra olika hobbygrenar bygger på en professionell förebild med alla dess specialtermer och uttryck. Ibland blir det fel, ibland kan det kanske diskuteras, men jag har här några skrämmande och några roande exempel. Kanske kan du, käre läsare, lära dig något?

Låt oss börja med ett par tveksamma fall. *Tågstation* ser man numera överallt. Det lär till och med finnas i Svenska Akademiens Ordlista. Men det heter ju *järnvägsstation*, undan hur?

Vad är ett *tågset*? För mig är det en nybörjarsats från Märklin. Ett lok med ett antal vagnar är däremot ett *tågsätt*. Jag såg en gång ett TV-program med Rod Stewart där den hurtige intervjuaren påstod sig ha hört att Rod hade ”a gigantic train-set” på vinden till sin villa. Rod, som ju är en sann mj-rallare, snäste av med att ”det heter inte train-set och min modelljärnväg varken talar jag om eller visar för någon som inte begriper”. Rodsbana, som visats ett par gånger i Model Railroader håller en mycket hög klass.

Ett ord som många modelljärnvägare använder felaktigt, i alla fall i proffsens ögon, är *hjärtstycke*, det vill säga korsningen mellan räler i en växel. Det heter helt enkelt *korsning* på fackspråket. Modelljärnvägarna har i allmänhet tagit det från snabbt översatta tyska mj-kataloger. Korsning heter *Herzstück* på tyska vilket på svenska blir ordagrant hjärtstycke. Lite rätt är det trots allt för inom

spårvägar talar man faktiskt om *hjärtstycke* även i Sverige.

Terminolgin rörande spår är också svår. Speciellt journalister brukar göra bort sig här. Så här är det: *Spåret* består av två *räler* som ligger på *slipers* (eller *syllar*) i *ballasten* (grus eller makadam). Spåret kan vara enkelt eller dubbelt (numera även tre- eller fyrspar). Själva stålsträngarna man kör på heter alltså *räl* i singularis, *räler* i pluralis och *räls* i obestämda mängder.

Ett ord som använts fel så länge så det nästan anses rätt är *stins*, som de flesta tror är den man som förr hade rött band i mössan och som vinkade av tåget på stationen. *Stins* är en förkortning av *stationsinspektör* och är en personlig titel för chefen på en större station. Han som vinkar av tågen är *tågklarare*, och det är en beteckning på en arbetsuppgift. Tågklararen har rött band i mössan och han är säkerhetsansvarig för järnvägstrafiken på stationen. Bara en person i taget kan vara *tågklarare* för att ingen tvekan ska råda över vem som bestämmer om tågvägar, signaler och annat vid tågdriften. Stinsen må vara chef på stationen, men när det gäller säkerheten är det *tågklararen* som har sista ordet. *Tågklarare* kan alla utbildade tjänstemän på en station vara, även stinsen. Nu brukade det i allmänhet vara så att stinsen valde sina turer först, och det blev ofta bara något lugnt eftermiddagspass då och då...

Tågklararen gav förr avgångssignalen med handen förd i en cirkel och när det var mörkt med en lykta förd i cirkel. Avgångskunde också ges muntligt. Den muntliga ordern var farlig och kunde missuppfattas visade det sig. På 1920-talet startade ett extratåg efter det som fören uppfattat som en muntlig order till

avgång och kolliderade med ett mötande tåg på linjen. *Tågklararen* hade uppenbarligen talat om något annat. För att undvika det infördes *tågklararerstaven*, en stav med en rund signalskärm och en röd flagga som normalt var hoprullad runt skafvet. Med staven skulle alla avgångssignaler ges dagtid. Som med *tågklararens* röda band i mössan så skulle det bara finnas en signalstav på stationen. Det går en historia om att en radioreporter en gång efter en uppskattad direktsändning från ett SJ-tåg fick en signalstav som present. Han nappade den snabbt och sprang ut på plattformen och viftade vilt åt alla håll. Några tåg höll på att avgå, men man lyckades stoppa dem. Sedan dess rådde förbud att ge bort signalstavar...

Numera är *tågklararens* uppgift på de flesta stationer övertagen av tågpersonalen som efter det signalerna ställts rätt ger avgång.

Om vi ska tala om felaktiga ord finns en variant på signalstaven som jag tycker är ganska rolig: *stinspinne*, men använd inte det!

Ja, det finns många möjligheter att göra fel här. Vem har inte hört talas om att loket följs av en *kolvagn*? Så heter det ju inte. Den vagn som är kopplad till många ånglok heter naturligtvis *tender*. Den är en del av loket och kan bara kopplas bort i undantagsfall. Jag har sett en del modeller utgivna i samlarsyfte (ett lok på en spårstump som kan köpas i ett oändligt antal till överkomligt pris) som saknar *tender*. En Big Boy utan *tender* ser rent löjlig ut.

Nåväl, ta inte detta opus som en sur kommentar till den som gör fel. Försök istället att hitta rätt beteckningar och använd dem på rätt sätt, så blir vi respekterade även av proffsen. Det vill vi väl vara?

Lars Olov Karlsson